

‘DE OMKEER IN ’T STUDENTENLEVEN’: De pogingen tot hervorming van het studentenleven rond 1920

P.A.J. Caljé

Als men de geschiedenis van de studenten in Nederland in de twintigste eeuw tracht te overzien, dan zou men wellicht de meest fundamentele cesuur in de jaren '60 plaatsen. Toen immers rekenden de radicale studenten af met het oude imago van de student als onmaatschappelijke, a-politieke braller en brasser, een imago waar vooral de corpsstudent model voor gestaan had; in plaats daarvan schiepen zij een nieuw type student: de politiek geëngageerde maatschappijhervormer, die tevens met verve op wist te komen voor zijn eigen belangen op het terrein van het onderwijs en zijn sociaal-economische positie. Had het studentenleven voor het traditionele type student iets van een spel, voor de nieuwe student was het student-zijn een ernstige zaak.

Op dit beeld valt veel af te dingen. Hier wil ik aan de hand van de golf van idealisme die de studentenwereld tegen het einde van de Eerste Wereldoorlog overspoelde, laten zien, dat hervorming van samenleving en studentenmaatschappij een permanent thema in de moderne studentengeschiedenis is, dat -elke keer als de burgerlijke maatschappij en de studentenwereld zelf in een moment van crisis verkeert- aangeropen kan worden om de studenten min of meer massaal, zij het tijdelijk, te mobiliseren.

Om het karakter van de hervormingspogingen rond 1920 te begrijpen, moet eerst in een paar woorden een schets van het karakter van het studentenleven, zoals dat in de negentiende eeuw uitgekristalliseerd was, worden gegeven. Men zou dat -heel globaal- kunnen typeren als klassiek, modern en burgerlijk. Klassiek, omdat dit type studentenleven de dominante vorm van het studentenleven in het grootste deel van de negentiende en twintigste eeuw was en omdat daarin waarde werd gehecht aan kennis van de klassieken in de meest ruime zin. Paradoxaalwijs ook modern, niet alleen omdat dit studentenleven zich in een aantal punten wezenlijk onderscheidde van het studentenleven van het Ancien Régime maar vooral omdat er de typisch moderne gedachte aan ten grondslag lag, dat een laag van ontwikkelden macht en invloed kon claimen op basis van hun kennismonopolie en kritisch-wetenschappelijke inzichten, die de samenleving vooruit zouden helpen. Het was vooral -zij het niet exclusief- de academie, die toegang gaf tot deze laag van *Bildungsbürger* en intellectuelen. In deze context past de gedachte van de student als 'toekomstig leider der samenleving'. Burgerlijk tenslotte, omdat gedurende lange tijd het grootste, en in ieder geval meest toonaangevende deel van de studenten uit de burgerlijke elite afkomstig was, omdat de academische studie opleidde tot opname in die elite, én omdat het juist deze elite was, die een niet onbelangrijk deel van hun claim op macht en aanzien ontleende aan het feit dat zij bij uitstek de moderniteit belichaamden.

Idee-historisch ontleende de ideaalvorm van dit klassieke studentenleven veel aan de middeleeuwse *civitas academica*, de *universitas magistrorum et studiosorum*, waarin universiteit werd opgevat zowel in de betekenis van

gemeenschap van geleerden en studenten als *Studium Generale*. Deze concepties lagen eveneens ten grondslag aan de neo-humanistische aanpassing van deze traditie rond 1800 met idealen als algemene vorming, 'Charakterbildung' en de eenheid der 'Gebildeten', die tot taak hadden leiding te geven aan de samenleving en deze op te voeden tot politieke en culturele mondigheid.¹

De organisatievorm, waarin zich dit studentenleven afspeelde, waren de *corpora*. Deze dateerden uit het begin van de negentiende eeuw. Zij stelden zich ten doel de ontgroeningen van de aankomende studenten op zich te nemen, de studiebelangen te behartigen en de gezelligheid onder de studenten te bevorderen. Het geheel werd van groot belang geacht voor de persoonlijke en intellectuele vorming. Het gezelligheidsleven moest ruimheid van opvattingen brengen door contacten met zowel wat persoonlijkheid als studierichting betreft zo divers mogelijke medestudenten. Ook de groentijd kreeg een specifiek vormende bedoeling in deze periode. Het idee was de eerstejaars, die net hun ouderlijk huis verlaten hadden en zich na het eindexamen heel wat voelden, te doen inzien, dat zij eigenlijk nog niets waren, en hen het betrekkelijke van de ideeën die zij uit het ouderlijk huis hadden meegenomen duidelijk te maken. Dit geschiedde via een soort *Gestalt*-therapie, waarbij de aangekomenen tot op het bot werden afgebroken. Pas als men al zijn vooroordelen achter zich had gelaten kon men in de loop van zijn studietijd in volle vrijheid tot zelfstandige meningen komen.² Een ander argument was, dat men alleen via een gezamenlijk doorgemaakte groentijd de ware clubgeest kon ontwikkelen.

De behartiging van de studiebelangen werd zo ruim opgevat, dat ook hier allerlei vormende elementen in zaten. Het behelsde niet alleen de uitgave van een almanak met het collegerooster en de exameneisen, representatie van de studenten bij plechtige academische en burgerlijke aangelegenheden, het waken voor de academische vrijheid van de student maar ook het tot bloei brengen van een divers (sub)verenigingsleven waarin de student zich intellectueel en persoonlijk kon vormen. Met name in de disputen, waarin de studenten -niet zelden onder begeleiding van de hoogleeraar- debatteerden over zaken betreffende vak of maatschappij, verwerkten en verdiepten de studenten hun studie.³ Tenslotte kritiseerden de *corpora* de colleges en het onderwijs. Aanvankelijk gebeurde dat via de *varia*-rubriek, later via officiële collegeverslagen in de almanak. Om de studiebelangen goed te kunnen behartigen, hadden de *corpora* zich in Faculteiten georganiseerd, die parallel liepen aan de Academische Faculteiten.

-
- 1 K.H. Jaraus, *Deutsche Studenten 1800-1970* (Suhrkampf 1984) 20-22; A. Labrie, *'Bildung' en politiek 1770-1830. De 'Bildungsphilosophie' van Wilhelm von Humboldt gezien in haar politieke en sociale context* (Amsterdam 1986); De relativering van de betekenis van de neo-humanistische ideeën voor de Nederlandse universiteiten vindt men bij J.C.M. Wachelder, *Universiteit tussen vorming en opleiding. De modernisering van de Nederlandse universiteiten in de negentiende eeuw* (Hilversum 1992).
 - 2 Zie bijvoorbeeld de installatieredes van de Groningse praeses en Wageningse voorzitter respectievelijk in *Minerva Algemeen Nederlandsch Studenten weekblad*. 43e jaargang, 15-12-1917 en 24-10-1918. Een uitgebreidere verdediging van de groentijd door de jonge Jef Last in *Minerva* 13-3-1919.
 - 3 Zie bijvoorbeeld de notulen van de *Juridische Debating Club* uit Groningen, Rijksarchief Groningen, archief *Vindicat atque Polit (VaP)*, arch.467, inv. 2080.

Joh. L. Kramer

GRONINGEN.

Negentiende-eeuwse studenten. Fotodienst R.U. Groningen.

De Koningin en de Prins op het bordes van het stadhuis; rechts: de burgemeester van Groningen.

Foto van het maskerade-openluchtspel, 1914. Fotodienst R.U. Groningen.

Deze behartiging van de studiebelangen was een wezenlijk punt voor *corpora* en studenten. Zonder dit zouden de *corpora* niet meer dan een (dure) kroeg zijn. Bovendien was deze vorming niet overbodig gezien het karakter van het officiële academische onderwijs in de negentiende eeuw. Dit droeg nog de erfenis van de middeleeuwse dictaatcolleges; de karikatuur van een hoogleraar die uit volkomen verbleekte dictaten op neuzelende wijze verouderde kennis op zijn slapend of baldadig gehoor trachtte over te brengen, bevatte, hoe gechargeerd ook, misschien toch een kern van waarheid. Bovendien werd er in deze colleges veelal niet gedifferentieerd tussen eerste en ouderejaarsstudenten, zodat de inhoud veelal over de hoofden van veel studenten heen ging. Weliswaar was er in de loop van de eeuw enige verbetering gekomen door het instellen van responsiecolleges en practica, klachten over de hoorcolleges en meer in het algemeen de onbereikbaarheid van de hoogleraren bleven aanhouden.

Al met al speelde de academische vorming zich aldus voor een niet onbelangrijk gedeelte buiten het officiële *curriculum* om af in de *corpora*, die hier een wezenlijke taak voor zichzelf zagen. De kwaliteit van het studentenleven speelde zo een rol bij de kwaliteit van de academische vorming.

Die kwaliteit van dit studentenleven kon sterk wisselen. In sommige periodes bloeiden de disputen en werd consciëntieus werk gemaakt van de collegeverslagen, in andere perioden was hier niemand voor te vinden. Er zat namelijk nog een andere kant aan het door de *corpora* georganiseerde studentenleven. De studententijd is wel getypeerd als 'uitgestelde volwassenheid'. Dat hield in, dat de studenten in een leeftijdsfase, waarin hun leeftijdsgenoten de verantwoordelijkheid van werk en gezin te dragen kregen, zich konden vermeien in een ongeëvenaarde vrijheid. Dit bood de mogelijk zich persoonlijk en intellectueel in alle vrijheid te vormen, maar ook aan zijn driften toe te geven en een losbandige levensstijl te voeren rond de thema's lanterfanteren, drank, spel en vrouwen. En waar een zekere distantie ten aanzien van de politiek in het neo-humanistische ideaal norm was, ongeveer op de manier waarop Thorbecke partijpolitiek kritiseerde, kon de houding ten aanzien van politiek en samenleving al gauw omslaan in afkeer van politiek en onmaatschappelijkheid. Elke student diende tussen deze uitersten een vruchtbaar evenwicht te vinden, en aankomende eerste-jaars werd ook voorgehouden dit evenwicht te zoeken.⁴ Dit lukte in de ene periode beter dan in de andere.

Juist omdat de kwaliteit van het studentenleven van belang werd geacht voor de kwaliteit van de academische opleiding, is kritiek op het bestaande studentenleven een permanent begeleidingsverschijnsel van het moderne studentenleven geweest. Men kan hierbij denken aan Klikspaans *Studententypen* uit 1839 en aan Daan Koorders' *Lucifer* rond het midden der eeuw.⁵ In sommige periodes evenwel verdichtte deze kritiek zich tot min of meer grootscheepse pogingen het studentenleven in zijn totaliteit te hervormen. De periode rond 1920 was daar één van.

De achtergrond daarvan was, dat aan het einde van de negentiende eeuw

4 J. Loeff, *Minerva* 15-12-1917; J.N. Bakhuizen van den Brink, 'Aan de Eerste Jaars', *Minerva* 26-9-1918.

5 G. Brom, *De omkeer in 't studentenleven* (Delft 1923) 51.

zich een aantal veranderingen in het studentenleven voorgedaan hadden, die de suprematie van de traditionele studentencultuur minder vanzelfsprekend maakten. De belangrijkste ervan schijnt de grotere instroming van studenten uit lagere milieu's naar de academies te zijn.⁶ Dit doorbrak de sociale en culturele eenheid, die het studentenleven tot dan overwegend gekenmerkt had. De nieuwe studenten hadden minder financiële mogelijkheden, en deels ook een andere religieuze achtergrond. De Nederlandse elite was overwegend vrijzinnig of Erasmiaans en minachtte de in veel kleinburgerlijke kringen heersende orthodoxie. Er waren dus zowel religieuze en culturele als financiële barrières voor toetreding van deze groepen tot het studentencorps.⁷ De nieuwe studenten organiseerden zich in afzonderlijke katholieke en gereformeerde verenigingen, die het orthodoxe geloofsleven van deze studenten in de vijandige, liberale omgeving wilden bewaren. Een ander deel van de nieuwe studenten kon zich het dure zelfstandige bestaan in een universiteitsstad niet veroorloven en bleef als spoorstudent thuis wonen. Deze groep had niet of nauwelijks deel aan het studentenleven. Dit zou blijvend als probleem gevoeld worden.⁸ Van heel andere orde was de intrede van de eerste vrouwelijke studenten aan het einde van de eeuw. Deze bleven buiten de sterk mannelijke studentenwereld; pas tegen 1970 konden de vrouwelijke studenten op voet van gelijkheid in het academische gezelligheidsleven participeren. In de kringen van deze nieuwe studenten, werd een nieuwe, anti-corporale levensstijl gecultiveerd, analoog aan die van de jeugdbeweging in deze periode. Afkeer van overdreven luxe, terughoudendheid ten aanzien drank en interesse voor politieke en maatschappelijke kwesties waren er de voornaamste kenmerken van. Deze levensstijl bereikte de *corpora* wel, maar slaagde er niet in daar wezenlijk invloed uit te oefenen.

De *corpora* reageerden op deze ontwikkelingen namelijk met een standsreflex: zij verhoogden de financiële barrières onder meer met dure representaties en maskerades waarmee zij hun lustra opluisterden en daardoor ook hun oud-leden aan zich trachtten te binden. Het effect was uiteraard dat een steeds groter deel van de studenten buiten de *corpora* kwamen te staan. In Leiden treffen we pas in 1863 het eerste niet-corpslid aan; in 1906 waren meer dan de helft van de Leidse studenten niet-corpsleden. In Groningen deed zich hetzelfde voor: in 1851 was meer dan 90% der studenten lid van het corps (220 van de 238), in 1899 minder dan de helft (226 van de 465).

Deze sociale distinctiepolitiek bleek de *corpora* evenwel voor problemen te stellen. Zij konden nu niet meer overtuigend namens alle studenten de studiebelangen behartigen. De kritiek van de Faculteiten van de *corpora* op het onderwijs werd bijvoorbeeld in deze omstandigheden minder serieus genomen. De Medische Faculteit van de Groningse universiteit vroeg zich in 1906 af, of de kritiek op het gegeven onderwijs, die de Medische Faculteit

6 Men beschouwde dit in de tijd zelf als een in het oog springend verschijnsel. Of er werkelijk sprake was van een dramatische externe democratisering zou eens grondig moeten worden uitgezocht.

7 Over de rol die beide factoren bij het ontstaan van gereformeerde studentenverenigingen speelden: P.A.J. Caljé, *Vera: Vorming en vriendschap. 75 jaar gereformerd studentenleven* (Groningen 1989) 11-17.

8 "Het euvel van het spoorstudentendom is zeer moeilijk te bestrijden" lezen wij nog in 1950. *Geschiedboek van het Leidsch Studenten Corps 1575-1950* (Leiden 1950) 156.

van het corps had gegeven wel de mening van alle medische studenten weergaf.⁹ Ook de Academische autoriteiten achtten de situatie onwenselijk, waarin slechts een beperkt deel van de studenten officieel was vertegenwoordigd. Verschillende keren drongen Rectores-Magnifici aan op hervormingen van het corps, waarbij vooral op de financiële lasten van het lidmaatschap en de altijd omstreden groentijd gewezen werd.

Onder deze druk gingen de *corpora* over hervormingen denken. Herziening van de groentijd werd het eerst ter hand genomen. In 1895 voerde het Collegium-Kuenen in Leiden een reglementering van de groentijd door, die de ergste excessen moest voorkomen. Alle vormingsidealen ten spijt leidde de groentijd vaak tot excessen doordat jongens van rond de twintig opeens een macht over vrijwel weerloze jongeren kregen waar zij niet tegen opgewassen waren. De meest omstreden aspecten van de groentijd waren de donderjool, de groentafels met drinkdwang, de molestatie, waarbij de ontgroeners de eerste-jaars op hun kamers opzochten en de boel kort en klein sloegen, het sexuele doorzagen, wat door Jef Last als een vorm van sexuele voorlichting werd verdedigd, en het groentoneel, waarin de groenen op last van de ontgroeners iets potsierlijks moesten doen.

Veel succes had de reglementering niet. De incidenten regen zich aaneen, waarbij verschillenden zich tot de minister wendden. Tot een climax kwam de strijd om de groentijd door het Leidse groentoneel van 1911, toen de groenen door hun ontgroeners voor die tijd buitengewoon scabreuze poses moesten innemen. Het was vooral J.J.M. de Groot, grondlegger van de sinologie in Nederland, die aanstoot aan de groentijd nam, en reeds in twee boekwerken van 100 respectievelijk 200 pagina druks deze misstand aan de kaak had gesteld. Na het incident met het groentoneel schreef hij een *Gesloten brief aan de leden der Staten-Generaal* met daarin het libretto van het toneel, voorzien van eigen deskundig commentaar. De Groot pleitte voor vervolging van de ontgroeners en repressie van de groentijd. Er ontspoon zich een kamerdebat waarbij een meerderheid met onder andere de ARP en de SDAP zich voor vervolging verklaarde. De rechter veroordeelde de ontgroeners tot fl. 50,- boete en vernietiging van het libretto. Deze ontgroeners waren daarmee de eersten, die op grond van de verscherpte zedelijkheidswetgeving van Regout van 1911 veroordeeld werden. De Groot werd deze actie noch door de studenten, noch door zijn collega's in dank afgenomen. Het leven werd hem in Leiden zo zuur gemaakt, dat de eminente geleerde naar Berlijn uitweek, waar hij zich goed thuis zou voelen in de tucht en orde-sfeer van het laatste Duitse keizerrijk.¹⁰

Ook andere hervormingen werden ter hand genomen. In 1901 en wederom in 1907 bezon het Leids Studenten corps zich op middelen om weer de gehele studentenbevolking onder zijn hoede te krijgen. De enige stap, die nu mogelijk leek was de band tussen corps en Faculteitsverenigingen formeel te

9 Rijksarchief Groningen archief VaP, inv. 2102. Jubileumboek 'Medische Faculteitsvereniging Groningen', 1907-1932, artikel H. Sijpkens Smit.

10 De discussie rond De Groot in het Gemeentearchief Leiden nrs. 41429-41434; zie ook: W. Otterspeer in *Leidsch Dagblad* 27-11-1987; J.J.M. de Groot in *BWN* I, 218; L.D. Frank, H.B. Wiardi Beckman, *Geschiedenis van het Leidsche Studenten Corps* (Leiden 1925) 181.

verbreken, zodat het voor alle studenten tenminste mogelijk werd voor een gering bedrag lid van de Faculteitsvereniging te worden, die dan inderdaad de studiebelangen van alle studenten kon behartigen. Deze stap werd in Groningen in 1907, in Leiden in 1913 genomen. Consequentie was wel, dat de *corpora* niet meer waren dan een gezelligheidsvereniging. In de Faculteitsverenigingen vormde zich een eigen sociaal leven naast de *corpora* en andere verbanden. De versplintering van het studentenleven werd er alleen maar groter door en het ideaal van persoonlijke vorming door contacten met studenten van verschillende faculteiten geschaad.¹¹

De jaren voor de Eerste Wereldoorlog waren "bepaald niet de schoonste uit de geschiedenis van het corps", oordeelden verschillende chroniqueurs.¹² Ook Huizinga moest concluderen, dat de *corpora* hun pretenties niet hadden waargemaakt.¹³ En inderdaad, groentijdincidenten stapelden zich op, interne hervormingen liepen op niets uit en de vereniging degradeerde zichzelf tot louter gezelligheidsvereniging. Voor de oorlog wisten de *corpora* niet adequaat te reageren op de nieuwe omstandigheden in het studentenleven.

Het is vooral de oorlog geweest, die ook de *corpora* uit deze impasse gehaald heeft, doordat de hervormingsbeweging binnen deze nog steeds het studentenleven dominerende organisaties erdoor versterkt werd. Vooral de studentenpers en sommige corpsbestuurders zetten aan tot hervormingen. Het algemene studentenblad *Minerva* en later het Groningse *Der Clercke Cronike* zijn daarom een goede bron voor de pogingen de studentenmaatschappij te hervormen.

De oorlog greep om te beginnen in een aantal opzichten tastbaar in het studentenleven in. Velen werden gemobiliseerd (in 1916 was een kwart van de Groningse gereformeerde studentenvereniging Vera onder de wapenen)¹⁴ en ook studenten kregen te maken met de rantsoenering. Aanvankelijk kregen zij -als inwonende kamerbewoners- zelfs geen aparte brandstofbonnen vanuit de gedachte dat de studenten dan maar in studiezalen of in het gezin van hun hospita moesten studeren. Uiteindelijk wist de Algemene Senaten Vergadering (ASV) -de gezamenlijke vergadering van de besturen der *corpora*- hier een einde aan te maken. Ook dit was studentenbelangenbehartiging.¹⁵

Maar meer nog dan de materiële en tastbare effecten van de oorlog greep de geestelijke klap, die de oorlog voor de bestaande cultuur betekende, diep in de studentenwereld in. Telkens weer komen we het besef van een 'gebroken wereld', van een 'corrupte cultuur', van de 'onmenselijkheid van de oorlog', afschuwen over de 'hekatombenoffers in de woestijnen van Noord Frankrijk' tegen.¹⁶ Tegelijk leken veel studenten zich in het licht van de ernst der gebeurtenissen te schamen voor hun luchthartige studentenleven. Direct na het uitbreken van de oorlog werd de groentijd omgezet in een novitiaat,

11 Rijksarchief Groningen, archief VaP nr. 467 inv. 2103. *Gedenkboekje Groninger Natuurphilosophische Faculteitsvereniging* 1932 artikel C.J. Dippel.

12 Frank en Wiardi Beckman, *Leidsch Studentencorps*, 173-177, 186.

13 J. Huizinga, 'Universitas', *Minerva* 23-10-1919.

14 *SSR-Annuaire*, (1916) 47-48.

15 *Minerva* 25-10-1917; Frank & Wiardi Beckman, *Leidsch Studentencorps*, 212.

16 Respectievelijk J.J.L. Duyvedak, *Minerva* 30-10-1919, *Fraternitas* (1919) 131, Groningse Corpsreector P. Loeff jr., *Minerva* 15-11-1917 en D.J. Struik, *Minerva* 2-5-1918; 'Het Internationalisme' *Minerva* 29-1-1920 ('het ontzaglijk failliet van den wereldoorlog').

en werden de Dies en de lustra van hun uiterlijk vertoon ontdaan. Toonaangevende studenten, zoals de leden van het hervormingsgezinde Leidse Collegium Suermondt verwelkomden deze door de oorlog veroorzaakte koerswijziging als een morele zuivering: "Gelukkig heeft men in 1915 toen de oorlog een meer eenvoudige viering noodzakelijk maakte, een andere weg ingeslagen"¹⁷

De oorlog maakte onder de studenten een golf van idealisme los, waarmee de corruptie en de onzuiverheden van de bestaande orde moesten worden weggewerkt. Dit gold zowel de maatschappelijke orde in zijn algemeenheid als de afspiegeling daarvan, de studentenwereld. "Dat er hervorming noodig is en komen zal, zoowel in de buitenwereld als in onze studentenmaatschappij, is zeker. Het maatschappelijk gebouw is aan 't verzakken en toont groote scheuren, het dreigt boven ons hoofd in een te storten".¹⁸ Allereerst ontstond bij veel studenten het besef een taak te hebben de geschonden wereld te herstellen. De al eerder geciteerde Groninger rector Loeff drukte het zo uit: "Zoo rust nu op ons de plicht al onze krachten in te spannen om straks, wanneer de mogelijkheid daar is, gereed te zijn om mede te werken aan het herstel van hetgeen thans is verwoest". Daartoe moest men voor de vrede werken. Ook bij de niet-corpsleden leefde dit besef: H. van Krimpen, voorzitter van het comité van Eenheid van niet-corpsleden, stelde dat het nationaal besef door de oorlog versterkt was, en dat het volk "na den oorlog aller krachten en aller uiterste inspanning zal behoeven" om Nederlands positie te herstellen en te verbeteren. En vooral de "toekomstige intellectuele leiders die gezamenlik aan een klein aantal academies zich voorbereiden voor hun grote taak" dienden die eenheid vorm te geven.¹⁹ Nationale saamhorigheid, waarvoor de basis in de studietijd gelegd moest worden en werken voor de vrede waren de meest algemene noemers waaronder het nieuwe idealisme en het nieuwe maatschappelijke besef te vatten zijn.

Naast de oorlog waren er nog twee andere maatschappelijke blikseminslagen, die de studenten uit hun ivoren toren haalden. De Russische Revolutie deed in de kolommen van *Minerva* een verhit debat ontstaan, toen Jan Romein betoogde, dat alleen de Russische Revolutie de vrede gebracht had, en zijn medestudenten toevoegde: "Bekeert U! Schuif de klasse-vooroordelen, die zijn als oogkleppen voor een paard terzijde, en laat het nieuwe licht U doorstromen, opdat wanneer het hier komt -en het komt hier, zoo zeker als morgen de zon weer boven ons is- het u bereid vindt het te dienen."²⁰ Veel hielp dit niet: de communisten, waarvan Jan Romein en de latere grote wiskundige D.J. Struik onder de studenten het meest op de voorgrond traden, kregen weinig weerklank. Amsterdamse en Utrechtse studenten betuigden in meerderheid hun steun aan een motie waarin op "snelle en krachtige doorvoering van een verregaande sociale hervorming" werd aangedrongen maar waarin zij zich tevens "met klem verzetten tegen elk voornemen om die

17 Gemeentearchief Leiden 41076, Collegium Civitatis Academiae Lugduno-Batavae Supremum, *Advies over de voorstellen tot reorganisatie van het Studenten Corps* (Leiden 1917) 7.

18 'Samenkomst ter bespreking van hervormingsideeën en idealen', *Minerva* 28-2-1918.

19 *Minerva*, 6-12-1917.

20 *Minerva*, 14-11-1918.

hervorming gewelddadig te verwezenlijken".²¹ De revolutie versterkte eerder het door de democratisering van Nederland in gang gezette hervormingsstreven van het maatschappelijk leven en de academische wereld. De kiesrecht-hervormingen bevestigden een tendens die de studenten ook in hun eigen wereld konden waarnemen: de burgerlijke elite moest de macht gaan delen. Algemeen was het besef, dat de tijden veranderd waren, en dat daarom aanpassingen van het studentenleven nodig waren. Opmerkelijk is, dat eigenlijk nergens juichend het democratische tijdperk binnengehaald werd. De meer verlichte studenten en hoogleraren constateerden nuchter dat de tijden anders waren, en dat de studentenwereld zich daarbij moest aanpassen. En deze groep had een open oog voor de voordelen van het democratisch tijdperk. De Groningse hoogleraar J.F. van Bemmelen bijvoorbeeld zag het als een voordeel voor de academie als de meer talentvollen onder de lagere klassen de universiteit konden bezoeken en als de minder talentvollen onder de jeugd van de elite dat niet meer zouden doen. Zijn ambivalentie over de nieuwe tijd bleek echter uit zijn verzuchting over "de nieuwe wereldorde, van wier geboorte onder vaak vreeselijke barensweeën wij met ontzetting getuige zijn".²² De Groningse student A.J. van Leusen, oud-rector van het corps en redacteur van het nieuwe Groningse studentenblad *Der Clercke Cronike* constateerde over het Groningse corps, dat verreweg de meeste corpsleden "gelukkig begrijpen [...] dat we in 1924 leven, dat we de omstandigheden te accepteren hebben en dat onze taak is: to make the best of it".²³ 'Two cheers for democracy', om met E.M. Forster te spreken, zo kan de stemming getypeerd worden.

Misschien het beste wordt het nieuwe maatschappelijke bewustzijn geformuleerd door de invloedrijke P.J. Idenburg, Amsterdams student in de rechten, die in die stad onderwijsenquêtees hield en de studenten wist te organiseren ter verbetering van het onderwijs. Hij stelde:

Een van de belangrijkste dingen, die de gebeurtenissen der laatste jaren ons studenten gebracht hebben, is zeker wel het ook hier steeds meer doordringen van het bewustzijn van eenheid, het gevoel dat wij te samen moeten werken aan de nieuwe opbouw van de samenleving, dat wij een taak hebben tegenover de mensheid. De studententijd moet ons dat geven, wat we voor dien taak nodig hebben; we moeten opgevoed worden tot bewust medeleven met onzen tijd, om later te kunnen leiden.²⁴

Er heerste ook algemeen het idee, dat men wat studentenleven betrof, nu een andere fase was binnengetreden. Allerwegen werd ingezien, dat 'ons studentenleven anders dan dat van onze vaders was' en werd over een 'kentering' en een 'omkeer' gesproken. Het meest welsprekend werd dit uitgedrukt door de venijnige schets van het negentiende eeuwse studentenleven en de triomfale beschrijving van de veranderingen daarin door Gerard Brom: *De omkeer in 't studentenleven* uit 1923, dat naast analyse vooral manifest en rechtvaardiging

21 *Geschiedenis van het Amsterdamsch Studentenleven 1632-1932*, (Amsterdam 1932) 651.

22 *Minerva*, 9-10-1919.

23 *Der Clercke Cronike (DCC)*, 1e jaargang, 11-10-1924.

24 P.J. Idenburg, 'De studieorganisatie in Denemarken', *Minerva* 4-11-1919; Deze Idenburg zou later invloedrijk ambtenaar op het ministerie van Onderwijs worden, belast met het Hoger Onderwijs.

van deze 'omkeer' was.²⁵

Ondertussen was er ook het besef, dat het nog lang niet zover was. Mogen we de studentenpers geloven, dan heerste er nog steeds een algemene malaisestemming aan de Nederlandse universiteiten. Steeds weer klaagde zij over een 'duffe, benepen sfeer', over de 'ruwheid en grofheid' van het studentenleven. Onno Damsté, wiens *Griekse mythologie* nog steeds verkrijgbaar is, waarschuwde als praeses van *Minerva* de eerste-jaars: "Er is in onze studentenwereld, die een voorbeeld behoorde te zijn van frischheid en jonge, vooruitstrevende kracht zoo onbegrijpelijk veel dufs en versletens, dat eruit moet [...] [Veler] studentenleven bestaat uit kroegleven en examens en belangstelling voor andere dingen wordt minachtend "intellectueel gedoe" genoemd." Van Vollenhoven, over wie later meer, sprak van een "dissonant in de bestaande studentensamenleving. De heerschende geest en traditie trekt naar omlaag, doch heft niet op."²⁶

Om tot een vruchtbaarder studentenleven te komen zochten de studenten ook buiten eigen kring naar inspiratie. In de eerste plaats werd het buitenlandse hoger onderwijs bestudeerd. In *Minerva* verschenen artikelen over het Amerikaanse, Duitse, Engelse, Deense en Oostenrijkse studentenleven en vrijwel overal werden zaken waargenomen die Nederland ten voorbeeld konden dienen. De goede studentenvoorzieningen zoals goedkope huisvesting en voedsel in Oostenrijk en Denemarken bijvoorbeeld, die het ook arme studenten mogelijk maakte te studeren, het permanente overlegorgaan tussen hoogleraren en studenten in Denemarken over studie-aangelegenheden, het inniger contact tussen hoogleraren en studenten in het Angelsaksische systeem, het was allemaal koren op de molen van de hervormingsgezinde studenten. Alleen werd soms geconstateerd dat sommige instellingen toch wel de vrijheid van de student zouden beperken, en daar viel voor de Nederlanders eigenlijk niet aan te tornen.²⁷

Een tweede bron van inspiratie vormden de eigen hoogleraren. De studenten vertoonden een grote behoefte aan leiding. De redactie van *Minerva* spatieerde de verzuchting van H.J. Pos, de latere filosoof: "En zouden ons de professoren zelf [in deze zaken] niet van advies willen dienen?"²⁸ Sommige hoogleraren beantwoordden deze oproep. In Leiden was het vooral C. van Vollenhoven, de befaamde staatsrechtgeleerde en adat-specialist, die de studenten hierin leiding trachtte te geven. Van Vollenhoven nam de moeite herhaaldelijk bomvolle zalen van studenten toe te spreken over 'de toekomst van de studentenmaatschappij', waarin hij hartstochtelijk voor verregaande hervormingen pleitte. Dit werd buitengewoon gewaardeerd.²⁹ Daarnaast wordt uit de *Minerva* ook duidelijk, dat de studenten ook aan Huizinga's opvattingen een dergelijke waarde hechtten, hoewel deze een zo geprononceerde rol

25 G. Brom *De omkeer in 't studentenleven* (Delft 1923); J.N. Bakhuizen van de Brink 'Studeeren', *Minerva* 13-12-1917.

26 Respectievelijk H.J. van Mook, *Minerva* 28-2-1918, *Minerva* 15-9-1917; Verslag lezing Van Vollenhoven, *Minerva* 21-2-1918

27 F.A.F.C. Went, *Het universitaire leven in Nederland* (Utrecht 1924) vgl. echter de kritiek van C.J. Dippel in: *DCC*, 11-10-1924.

28 *Minerva* 29-1-1920; vgl. ook C.J. Dippel in *DCC* 11-10-1924.

29 Door Jan Romein bijvoorbeeld: 'De Overdracht van het Rectoraat', *Minerva* 20-9-1917; zie ook het verslag van Van Vollenhovens lezing in *Minerva* 21-2-1918.

niet zocht.³⁰ In Groningen waren de natuurkundige Van Bemmelen en de jurist en latere minister J.C. van Oven op dit terrein actief.³¹

In concreto richtten de hervormers zich op de inhoud en opzet van het onderwijs, de studentenvoorzieningen en de organisatie van het studentenleven. Tevens uitte de hang naar een grotere maatschappelijke geïnvolveerdheid en naar meer bezieling zich in een bepaald soort politisering. Deze punten zullen hier kort de revue passeren.

Allereerst moest de eenheid onder de studenten hersteld worden. Alleen zo kon de studentenwereld zelf zijn vormende en belangenbehartigingstaken goed waarnemen, en alleen zo kon de studentensamenleving van de benauwende hokjesgeest verlost worden en revitaliseren. Weer trachtten de *corpora* zich daartoe te reorganiseren. In 1917 nam het wat progressievere Delftse corps het voortouw, en kreeg vrijwel meteen het Leidse Collegium Suermondt daarin mee. De groentijd zou moeten worden afgeschaft en de kosten verlaagd. Tegelijkertijd zou voor alle studenten de mogelijkheid van een bijzonder lidmaatschap gecreëerd moeten worden dat geen toegang tot het sociëteitsleven gaf. Ook diende de studentenwereld van de meest aanstootgevende zedelijke uitwassen gezuiverd.

In Leiden was het weer Van Vollenhoven, die de eenheidsbeweging krachtig steunde. Vele drukbezochte vergaderingen werden aan dit thema besteed, waarbij velen een verband zagen tussen het nu geboden idealisme en de eenheid der studenten. Een krachtig pleitbezorger voor (persoonlijke) 'innerlijke hervorming' was de toen bijna afgestudeerde Indologiestudent H.J. van Mook. Toch waren er ook nuchterder geluiden. F.K.H. Kossmann betoogde namens het Comité van Eenheid van niet-corpsleden, dat men voor de reorganisatie van studentenverenigingen geen idealen behoefde te hebben.³² Na Leiden volgde in 1920 Groningen. Deze laatste stad zou de enige zijn waar de hervorming van het corps daadwerkelijk doorgevoerd werden. Het probleem van studentenpolitiek was, dat de bestuurders slechts voor één jaar hun functie uitoefenden. Zo kon een corpsvergadering, die in het ene jaar een plan goedkeurde, datzelfde plan, onder invloed van andersgezinde bestuurders, weer afstemmen. Dit gebeurde in Leiden bijvoorbeeld in 1919 door toedoen van het conservatieve Collegium-Gratama.

Toch zou de eenheid er komen. De raadpleging van de studenten in verband met de wijziging van het Academisch Statuut had de organisatie van de studenten per faculteit noodzakelijk gemaakt. Vooral de Amsterdammer Idenburg trachtte hieruit een meer permanent orgaan te smeden dat de belangen van de studenten moest behartigen. De *corpora* vreesden voor hun positie en zonnen op een tegenzet. Gebruik makend van de algehele wens tot eenheid besloot de conservatieve Algemene Senaten Vergadering het initiatief te nemen tot oprichting van de Nederlandse Studenten Organisatie, die de belangen van de Nederlandse studenten moest behartigen en de Nederlandse studenten in het buitenland moest vertegenwoordigen. De *corpora*, de vrouwe-

30 Huizinga's eerder geciteerde artikel in *Minerva* beantwoordde echter wel degelijk de vragen die bij studenten leefden.

31 DCC 1-11-1924 publiceerde zijn voor *Conamur* gehouden rede 'Universiteit en Vakschool'.

32 *Minerva* 21-2-1918 en 28-2-1918.

ALGEMEEN GRONINGSCH STUDENTENWEEKBLAD DER CLERCKE CRONIKE van der Schole tho Sunte Meerten Orgaan der gezamenlijke Studentenverenigen		
REDACTIE. Mei. M. I. v. LESSEN, Hoendiepskade 8. C. J. DIPPEL. A. I. VAN LEUSEN.	ABONNEMENT. Voor één jaargang (plm. 32 nummers) bedraagt de abo-nementaprijs / 2.50. Prijs der advertentiën: form. 4 x 7 cm. 1 m. pl. / 6.—. Meerdere malen volgens tarief.	ADMINISTRATIE. Mei. D. F. SISSINGH. Oosterstraat 30.
GEDRUKT BIJ C. WEIS, MARKTSTRAAT 11, GRONINGEN.		

Het eerste nummer van *Der Clercke Cronike*.

lijke studentenverenigen en de faculteitsverenigen (wat later zouden ook de religieuze verenigen hieraan deelnemen). Het bestuur van deze NSO zou door de rectoren en praesides der *corpora* gedomineerd moeten worden. Zo had de conservatieve vleugel -om een revolutie voor te zijn- het initiatief tot hervormingen genomen om haar positie te behouden.³³

Wat betreft het onderwijs, hier spitste de studentenkritiek zich op twee zaken toe: het te specialistische karakter van de studie en de te grote kloof tussen studenten en hoogleraren. In beide opzichten hadden zij daarbij een zeker recht van spreken. Het Academisch Statuut van 1877 had de exameneisen van elk vak sterk op de inhoud van dat specifieke vak toegesneden. Dit was tot op het doctoraat doorgezet: men promoveerde niet in een faculteit maar in het desbetreffende vak. Dit Academische Statuut ademde de geest van de specialisatie en professionalisering en -zo was in ieder geval de overtuiging in de jaren '20- van het positivisme;³⁴ het was een reactie op het Organiek Besluit van 1815 dat tot opname in de geleerde stand wilde opleiden, en waarin aan algemene vorming vooral in de propaedeutische fase veel plaats was toegekend. Inmiddels had het geestelijk klimaat zich gewijzigd en was een reactie tegen het positivisme en een overmaat aan specialisatie ingetreden. Luid klonk in alle academische kringen de kritiek op het nauwe keurslijf waar dit Academisch Statuut de studenten in perste. Studenten vonden het te veel dorre 'veelweterij', die de studiegeest doofde en tot lusteloosheid leidde. Een ander gevaar, dat de studenten zagen was het euvel van de broodstudieën -het studeren niet omwille van de wetenschappelijke en persoonlijke vorming, maar omwille van de baantjes die men ermee kon verwerven.³⁵ Ook bij de nieuwe minister van Onderwijs, J.Th. de Visser, had

33 Rijksarchief Groningen archief *VaP*, nr. 467 inv.2144.

34 Zo bijvoorbeeld verschillende Nederlandse filosofen: C. Schavemaker ed., *Wijsgeren over de universitaire discipline wijsbegeerte* Academische raad (Den Haag 1985) 8-9; Ph.A. Kohnstamm, *Minerva* 29-9-1921.

35 Bijvoorbeeld namens de Delftse studenten: J. Vos, *Minerva* 20-11-1919; M.D. Gijsman, *Minerva* 27-11-1919.

zich de overtuiging gevormd dat het Statuut wijziging behoeft. In de Memorie van Toelichting stelde de minister, dat door het stelsel van gescheiden doctoraten dit getuigschrift verwerd tot "een acte van bekwaamheid in een bepaald vak. De universiteit krijgt daardoor het karakter eener vakschool. Dit nu is zij naar haar wezen niet, al bereid zij ook voor tot betrekkingen, waarvoor eene wetenschappelijke opleiding wordt vereischt."³⁶ Om de flexibiliteit van het programma en daarmee de studievrijheid te vergroten, en het universele karakter van de wetenschap beter tot uitdrukking te brengen, schiep het statuut de mogelijkheid naast het hoofdvak min of meer vrij twee bijvakken buiten dat hoofdvak te kiezen. Om tot wijziging van het Academisch Statuut over te gaan wilde de minister ook uitdrukkelijk de studenten raadplegen. Dit sloot aan bij een tweede euvel: de grote kloof die tussen studenten en hoogleraren gevoeld werd. De reeds eerder genoemde Van Oven klaagde, dat alle verbeteringen in het onderwijs ten spijt, de situatie in wezen nog steeds zo was, dat de contacten beperkt bleven tot colleges en examens, waarbij de hoogleraar praatte en vroeg, en de student antwoordde. Dit was, gezien het verschil in autoriteit ook onvermijdelijk. Een aantal hoogleraren zag als oplossing de instelling van een soort middenlaag van docerend personeel - assistenten, praeceptoren, mentoren - die wat dichterbij de student en zijn worsteling met de materie stonden. Dit bleef echter omstreden, omdat men vreesde dat dat een studieopzet met zich meebracht die licht de studievrijheid van de student belemmerde.³⁷

Daarnaast dienden de studentenvoorzieningen verbeterd. Zeker nu er door de democratisering aan de universiteit een toevloed van arme studenten te verwachten was, leek dit een onmisbaar element van het Nederlandse studentenleven. Gedacht werd vooral aan studentendorpen in de trant van het Engelse College-systeem, waarvoor de architect De Bazel zelfs al ontwerpen gemaakt had.

Tenslotte het nieuwe maatschappelijke en politieke bewustzijn: we hebben gezien, dat de oorlog een nieuw nationaal besef en saamhorigheidsgevoel had geschapen, en dat Nederlandse studenten de behoefte hadden -als toekomstige leiders van de samenleving- aan maatschappelijke taken. Het kleine groepje van communistische studenten rond Jan Romein, Annie Verschoor en Dirk Struik geloofde dat alle hervormingen anachronistische pogingen waren de burgerlijke maatschappij in stand te houden en dat alleen de revolutie het hoger onderwijs kon redden. Dit waren buitenstaanders. De meeste Nederlandse studenten zochten hun politieke missie in het nationalisme. In 1916 werd het eerste Nederlandsche Studentencongres gehouden in een sfeer van warm nationaal gevoel.³⁸

Een interessante variant van het nationalisme was (mogelijk vooral in Leiden) invloedrijk. Daar had immers Van Vollenhoven grote invloed op de studenten. Van Vollenhoven had al in 1913 in *De eendracht van het land* naar voren gebracht, dat Nederland tot taak had te midden van de elkaar

36 Koninklijke Boodschap aan de leden der Staten-Generaal Zitting 1918/1919, 391; Rijksarchief Groningen, Archief Rijksuniversiteit 46, inv. 664.

37 DCC 1-11-1924; 8-11-1924; J. Huizinga, 'Universiteit', *Minerva*; F.A.F.C. Went, *Het universitaire leven*.

38 Jan Romein, *Minerva* 31-10-1918.

bevechtende nationalisten zijn zuiverheid te bewaren en als een soort Jeanne d'Arc in naam van het recht overal te bemiddelen en een internationale militaire macht aan te voeren. Dit idee werd door de studenten op zoek naar een maatschappelijke missie graag opgepikt. De meest fanatieke uitdrager van dit idee was Van Vollenhovens leerling J.J. van der Leeuw, die in 1919 bij hem promoveerde op een proefschrift *Historisch-idealistische politiek*. Hierin verkondigde hij, dat de rechtswetenschap een nieuwe taak diende te krijgen: in plaats van "verklaring en toepassing te leeren der bestaande wetten" zou zij zich moeten "verheffen tot haar waare en grootere taak: [...] aan te geven welke ordening Recht is voor de samenleving, welke zij aldus geroepen is te leiden."³⁹ Zoals de nieuwlichters van de jaren '60 zich op de sociale wetenschappen beriepen om de maatschappij te hervormen, zo waren er studenten in de jaren '20 die hier een taak voor de rechtswetenschap zagen weggelegd.

In de internationale politiek richtte dit idealisme zich vooral tegen het nationalisme; het verwachtte veel van de Volkenbond en een internationale rechtsorde, waar het vooral de taak van Nederland voor was te ijveren. J.J.L. Duyvendak, student sinologie, zag het als Nederlands dure plicht, "ons wellicht nuchterder inzicht Europa ten goede te doen komen".⁴⁰ Dit was ondertussen uiteraard een variant van Nederlands nationalisme, die onder de academische elite niet ongewoon was.⁴¹

Van der Leeuws invloed moet ondertussen niet onderschat worden: hij was een onvermoeibaar propagandist van zijn ideeën en de oprichter van de *Prakties Idealisten Associatie* (PIA) die nogal wat aanhang in vooral de meer gegoede studentenkringen kreeg. A. Viruly, M. van der Goes van Naters, W.A.P. Smit, Nico Donkersloot, Martien Beversluis, Jan Campert en Wiardi Beckman treffen we onder de leden aan.⁴² De PIA was waarschijnlijk eerder typerend voor de sfeer van nationalistisch idealisme dan dat zij deze gevormd heeft. Andere groepen die in deze periode aanhang onder de studenten kregen waren de Internationale Studenten Bond,⁴³ Jongeren Vredes Actie, de Nederlandse Studenten Vereniging voor den Volkenbond en het Genootschap voor Zedelijke Politiek, waarin de vrijzinnige theoloog K.H. Roessingh actief was en dat politiek van haar machtselement wilde ontdoen. Iets later trok het Diets Studenten Verbond veel aanhang, maar toen had het idealisme al een ander karakter gekregen. Naast de meer politiek ingestelde bewegingen treffen we ook een algemener streven naar persoonlijke levenshervorming aan. Soms werden studenten in Rein Leven-achtige trant gewaarschuwd seksueel zuiver te blijven. Typerend is ook de relatie met de spellinghervormers. Vele hervormers bedienen zich van de spelling-Kollewijn, die pleitte voor spellingen

39 J.J. van der Leeuw, *Historisch-idealistische politiek* (Leiden 1919) 6.

40 J.J.L. Duyvendak, 'De universiteit en de internationale verhoudingen', *Minerva* 30-10-1919; vgl. ook: 'Het Internationalisme', *Minerva* 29-1-1920.

41 Ook Huizinga koesterde -wellicht onder invloed van zijn boezemvriend Van Vollenhoven dergelijke ideeën. Zie W.E. Krul, 'Inleiding' bij J. Huizinga, *Verspreide opstellen over de geschiedenis van Nederland* (Alphen 1982).

42 G.J. Harmsen, *Blauwe en rode Jeugd een bijdrage tot de geschiedenis van de Nederlandse jeugdbeweging tussen 1853 en 1940* (Amsterdam 1961) 239-243 en 253-254; over zijn invloed: M. van Rhijn, 'Studentenleven en maatschappij', *Minerva* 29-1-1920; *Minerva* 22-4-1920.

43 *Minerva* 9-5-1918.

als 'histories', 'tans', 'duidelik'. Kennelijk werd net als in de jaren zestig de bestaande taal door de contesterenden een corrupt vehikel voor communicatie van het *establishment* geacht. Zo had de anti-burgerlijke, idealistische stroming van de jaren '90 door de oorlog sterk aan kracht gewonnen en ook de bolwerken van de traditionele burgerlijke jeugdcultuur, de *corpora*, bereikt.

Deze sfeer van nationale saamhorigheid had ook een sociale component. Nu vele studenten ervan overtuigd waren, dat de nieuwe tijd een democratische zou zijn, kregen zij ook belangstelling voor het socialisme. Een voorbeeld hiervan was de Groningse redacteur van *Der Clercke Cronike*, de natuurkundestudent C.J. Dippel, die een groot liefhebber van Henriëtte Roland Holst was en verklaarde socialistisch te zullen stemmen, ondanks het hem afstotende socialistische jargon.

De resultaten van deze hervormingsdrang bleven beperkt. De NSO bleek een doodgeboren kindje. Praktisch wist ze weinig tot stand te brengen. Het beste functioneerde de Boekencentrale, die goedkoop boeken in Duitsland inkocht vanwege de valutaperikelen van dat land. Toen die over waren, verviel dit voordeel en verliet de Boekencentrale. Ook het draagvlak verschrompelde al snel, toen de NSO een betaalde secretaris kreeg in de persoon van mr. J. Baak, die een eigen politiek ging voeren waardoor de *corpora* zich in hun wiek geschoten voelden. De Faculteitsverenigingen traden spoedig uit, waardoor de organisatie op een financieel debâcle uitliep. In 1924 werd zij, door niemand betreurd, ten grave gedragen. Deze organisatorische problemen waren waarschijnlijk uitvloeisel van een dieper euvel: de NSO was een *Fremdkörper* in de Nederlandse studentenwereld van het moment. Dat laat zich het beste illustreren door de geschiedenis van de Groningse tak ervan, de Groninger Studenten Organisatie. Deze ging voortvarend van start in 1920. Zoals het een activistische belangenbehartigingsorganisatie betaamt, kwam zij meteen met een minimumprogramma: studentensportvelden, studentenhuisvesting, afschaffing van de gemeentelijke belastingen voor studenten, steun voor medestudenten in het buitenland en het boekenbureau. Na één jaar maakte het bestuur de balans op: huizenbouw was onnodig en onmogelijk gebleken in Groningen. In de stad waren geen terreinen, en betwijfeld werd of de Nederlandse studenten wel geschikt voor studentenhuisvesting zouden zijn gezien de strenge regels die dan nodig zouden zijn. Wat betreft de sportvelden was er overleg geweest met de gemeente. Nu vroeg het bestuur zich af of ze wel nodig waren en concludeerde: "t Is maar beter hier verder geen werk van te maken". Een lezing van een internationale propagandist voor steun aan noodlijdende studenten in het buitenland bleek zo slecht bezocht, dat de lezing geen doorgang kon vinden. Toen kwam het minimumprogramma voor het volgende jaar ter sprake. We volgen de notulist: "Thans is aan de beurt het samenstellen van een bindend minimumprogramma voor het volgend jaar. Geen der leden heeft echter wenschen, noch zijn hem wenschen bekend van anderen."⁴⁴ Bescheidener minimumprogramma heeft de wereld van het activisme niet gekend. Het corporale activisme had toch ook iets van een spel. De mislukking van de NSO kwam voor een niet onbelangrijk deel voort uit het feit, dat zij haar ideeën uit het buitenland gehaald had. Was het in

44 Rijksarchief Groningen archief VaP nr. 467 inv. 2107.

Oostenrijk of Rusland zinvol voor goedkope studentenhuisvesting en voeding te zorgen, arme studenten zoals daar waren er simpelweg niet in Nederland. En het zou maar zeer de vraag zijn, of het Engelse College-systeem wel zou aanslaan bij de Nederlandse studenten, met hun traditie van vrijheid. In de jaren '50 waren de omstandigheden in Nederland anders. Toen meende men dat er wel degelijk studenten in grote financiële nood waren. Toen zou het programma van de NSO ook geheel uitgevoerd worden. Ondertussen was het werk niet geheel voor niets geweest. De NSO schiep althans een traditie van samenwerking tussen de verschillende studentenverenigingen, waar later op voortgebouwd kon worden, en die al in 1924 in Groningen resulteerde in de oprichting van het algemene Groningse studentenblad *Der Clercke Cronike*.

Tegelijkertijd behielden de *corpora* hun vooraanstaande positie. Weliswaar hadden ze niet meer het monopolie in het studentenleven, er vormde zich een hiërarchie van groepen studenten met de *corpora* ferm aan de top.⁴⁵ Ook vervielen de *corpora* al gauw weer in hun traditionele cultuur. De Groningse reorganisatie bracht inderdaad tijdelijk een opleving en een uitbreiding van het ledental, aan het einde van de jaren '20 was dit al weer over. Typerend voor weer in het oude spoor terugglidende corps waren de geschriften van de latere hoogleraar Scheltema als redacteur van *Der Clercke Cronike*, die enerzijds meende dat het corps een democratisch corps moest zijn en de Kollewijn-spelling hanteerde, anderzijds echter alle politieke en sociale activiteiten voor studenten uit den boze achtte, en ook de drang tot algemene vorming bestreed met het argument, dat de dagen van Aristoteles voorbij waren en het in deze tijden maar tot diletantisme leidde.⁴⁶ In 1930 vond de groentijd alweer als vanouds plaats, hoewel wellicht in iets mildere vorm dan voor de oorlog.

Wel succesvol moet de wijziging van het Academisch Statuut genoemd worden. Tot de Wet op de Tweefasenstructuur bleef dit in grote trekken van kracht. Weliswaar kwamen er in de jaren '30 klachten dat de studenten de grotere vrijheid niet benutten om zich geestelijk te verruimen, maar om extra lesbevoegdheden te halen met het oog op de werkgelegenheid, vele studenten hebben tot voor kort wel degelijk in de geest van de minister dankbaar gebruik gemaakt van de mogelijkheden die het Statuut bood.

De idealistische golf van rond 1920 verliep ook snel. In 1924 klaagde K.H. Roessingh over het klimaat van matheid en resignatie in de studentenwereld en was hij sceptisch over het succes van zijn Genootschap voor Zedelijke Politiek. En een lezing over de Volkenbond in november van dat jaar door prof.jhr.mr.dr. Van den Bergh van Eysinga trok zeer weinig belangstellenden.⁴⁷ Toch zijn er voorbeelden, dat de studentengeneratie van rond 1918 -in feite de Nederlandse front-generatie- blijvend beïnvloed was door de geest van idealisme. Men zou hierbij op de Prakties Idealisten Viruly, Wiardi Beckman, en toch ook Beversluis kunnen wijzen. Voor hen had deze studententijd inderdaad de vormende waarde, die er aan toegedacht was. Als *pars pro toto*

45 J. Janssen en P. Voestermans, *Studenten in beweging. Politiek, universiteit, student* (Nijmegen 1984) 30.

46 Zie over deze kleurrijke figuur: E.W.A. Henssen, *Langs zelf gekozen paden. Het leven van H.J. Scheltema, N.E.M. Pareau & Mr. J.Jer. van Nes* (Amsterdam 1992) 37.

47 DCC 1-11-1924; DCC 23-11-1924.

voor allen kan wellicht het uitzonderlijke leven van J.J. van der Leeuw dienen. Deze onvermoeibare propagandist zette zich tot 1927 voor de PIA in; daarna was Nederland voor hem te klein en trad hij toe tot de leiding van de Britse *New Commonwealth Society*, en ijverde voor de instelling van een *World Police Force* om de vrede te redden. Met zijn vliegtuig bedreef hij over de gehele wereld propaganda voor dit ideaal, tot hij in 1934 in Centraal Afrika in slecht weer terecht kwam en nooit weer opdook.⁴⁸

De directe resultaten van het idealisme van de jaren '20 bleven dus, hoewel niet verwaarloosbaar, toch beperkt. Toch bleken de argumenten, waar de hervormers op teruggrepen niet achterhaald. Zowel in de jaren '40 -de *civitas academica*-gedachte- als in de jaren '60 komen we vrijwel dezelfde argumenten, zij het in wisselende kaders, wederom tegen: het verzet tegen de ivoren-toren mentaliteit van de studenten; het verzet tegen overmatige accentuering van vakstudie; het streven de sociale en religieuze scheidslijnen die hen scheiden te overwinnen en zo de eenheid onder de studenten te herstellen; het streven de afstand tussen student en docent te verkleinen; en tenslotte het uitgangspunt dat men -ook al diende de kloof tussen student en samenleving gedicht- *juist als student* bepaalde taken en plichten had.

Deze klassieke idealen waren klaarblijkelijk ook in de zo veranderde omstandigheden van de twintigste eeuw levend gebleven.⁴⁹ Op deze traditie konden de studenten steeds een beroep doen bij onvrede met inhoud of richting van het academisch onderwijs. Als zodanig waren zij een permanent begeleidingsverschijnsel van het moderne academisch onderwijs. In bovengenoemde periodes verdichtte de kritiek zich echter tot serieuze hervormings- en reorganisatieplannen, die, zonder integraal gerealiseerd te zijn, toch hun invloed op het Nederlandse studentenleven niet gemist hebben.

Misschien kunnen we nog wat verder gaan. Het lijkt erop, of deze ideeën een permanent onderdeel van de Europese universiteiten zijn geworden, en min of meer massaal geactiveerd worden op het moment dat de burgerlijke maatschappij in crisis geraakt en de studentenwereld zelf ook in het ongerede is. Rond 1918 was er sprake van een integratiecrisis van nieuwe groepen studenten die tot de academie toetraden; tijdens de Tweede Wereldoorlog had zeker na 1943 het gehele studentenleven feitelijk opgehouden te bestaan. En in de jaren '60 was er sprake van een plotselinge, spectaculaire groei waar de studentenwereld niet op berekend was.

Kunnen wij in vergelijkbare omstandigheden weer een massale herleving van deze ideeën verwachten? De behoefte aan 'Bildung' blijft -getuige het succes van de *humaniora*-opleidingen- groot. De oude ideeën zouden, wanneer de universiteit zich te zeer in de richting van een beroepsopleiding gaat bewegen, weer geactiveerd kunnen worden. Of zijn deze idealen achterhaald in onze post-burgerlijke en post-moderne studentenwereld? Er is misschien iets voor te zeggen, dat het klassieke studentenleven ten einde is. Studenten vormen minder een aparte groep dan vroeger, en het idee dat studenten de 'toekomstige leiders der samenleving' zijn, is in het kader van het Hoger

48 J.J. van der Leeuw, A. Viruly, *Wij kunnen oorlog uitbannen* (Amsterdam 1936).

49 E.H. Kossmann, 'De universiteit, een glorieus product van de Europese beschaving' in: *Universiteitskrant* 15-6-1989; id. 'The purpose of university education in past, present and future' in: *USH. Tijdschrift voor wetenschappelijk onderwijs* 36 (1989) 2-15.

Onderwijs voor Velen verstomd. Bovendien lijkt de overheid, van wie de student nu afhankelijk is, weinig waarde aan een actief studentenleven te hechten door de studie steeds compacter en de studieduur steeds korter te maken en door het spoorstudentendom tot norm te verheffen. En tenslotte zijn veel van de onderwijskundige idealen van de studenten -zoals grotere toegankelijkheid van hun docenten en meer seminars en werkgroepen- in grote delen van het universitaire onderwijs gerealiseerd. Voor een actieve 'informele vorming' naast het *curriculum* lijkt minder mogelijkheid en misschien ook minder noodzaak te bestaan.

Studentenprotest begin jaren zestig.